

В. В. Борщевський, М. М. Чех, Є. Е. Матвеев

Український католицький університет, м. Львів, Україна

ІНСТИТУЦІЙНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЧИННИКИ ТА МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕВОЛЮЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СЕКТОРУ В УКРАЇНІ

Досліджено основні проблеми функціонування державного сектору України на різних етапах його розвитку після відновлення незалежності у 1991 році. Зокрема, до таких періодів віднесено: етап ринкового транзиту радянських інститутів, етап подальших інституційних експериментів, а також етап адаптації державного сектору України до інституційних вимог і стандартів розвитку, притаманних країнам-членам ЄС. Акцентовано на важливості інституційних чинників, які визначають характер розвитку державного сектору, зокрема якості системотворчих формальних інститутів, а також характеру неформальних інституційних процесів, які виникають за використання державної власності та під час її приватизації. Досліджено інституційні аспекти розвитку людського та соціального капіталу державного сектору, а також механізми впливу опортуністичної поведінки на його функціонування. Приділено увагу виявленню наявного взаємозв'язку між розвитком інституційного середовища державного сектору та морально-етичними засадами його еволюції, зокрема в контексті ефективності функціонування цього сектору. Окреслено основні прогалини в системах інституційно-організаційного забезпечення, які знижують ефективність державного сектору в Україні та спричиняють поширення в ньому різних морально-етичних деформацій, що в кінцевому підсумку обертається корупцією та іншими зловживаннями. Запропоновано засоби усунення виявлених у процесі дослідження інституційних проблем, зокрема на основі зміни пріоритетів державної бюджетної політики, впровадження нової інституційної парадигми розвитку державних підприємств, здійснення ринкових трансформацій у науково-освітній сфері та в секторі енергетичних підприємств і енергосервісних компаній.

Ключові слова: державний сектор; еволюція; формальні та неформальні інститути; інституційні чинники; морально-етичні аспекти.

Вступ

Постановка проблеми. Державний сектор відіграє важливу роль в Україні, упродовж усього періоду її незалежності, відновленої у 1991 році. Однак досі не припиняються дискусії про напрями підвищення ефективності цього сектору на основі удосконалення чинного інституційного забезпечення його розвитку та подолання наявних організаційних проблем, що спричиняють поширення корупційних ризиків та знижують рівень довіри до держави, як з боку бізнесу, так і в різних суспільних середовищах і групах.

За сучасних умов наведені ризики особливо загострюються через посилення впливу держави на економіку, яке відбулося насамперед під дією обмежень, спричинених поширенням пандемії COVID-19, а потім ще більше утвердилось в умовах запровадженого в Україні воєнного стану. При цьому істотно актуалізувалися інституційно-організаційні та морально-етичні аспекти дослідження окресленої проблематики, передусім у контексті підви-

щення якості людського та соціального капіталу.

Актуальність дослідження. Сьогодні в Україні активно обговорюються пріоритетні напрями повоєнного відновлення держави. При цьому розробляють стратегічні та концептуальні засади подальшого функціонування економіки країни та її окремих складових, зокрема і державного сектору. Це потребує ґрунтовного дослідження методологічних засад та інституційних аспектів еволюції цього сектору для визначення пріоритетних напрямів та механізмів його подальшого розвитку, зокрема на тих інституційних засадах, які дадуть змогу подолати наявні в минулому морально-етичні деформації та викоринити проблеми, що обмежували ефективність цього сектору.

Мета дослідження та основні завдання для її досягнення. Метою дослідження є окреслення кола основних інституційно-організаційних чинників еволюції державного сектору в Україні з погляду їх впливу на морально-етичні засади його функціонування впродовж усього

Інформація про авторів:

Борщевський Віктор Валентинович, д-р екон. наук, доцент. Email: borshchevsky@ukr.net;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1868-4434>

Чех Мирослава Михайлівна, канд. екон. наук, доцент. Email: miroslava@ucu.edu.ua;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6787-8067>

Матвеев Євген Едуардович, канд. екон. наук, Email: eumatv@gmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0671-3768>

Цитування за ДСТУ: Борщевський В. В., Чех М. М., Матвеев Є. Е., Інституційно-організаційні чинники та морально-етичні аспекти еволюції державного сектору в Україні. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. Вип. 1/2(70/71). Львів: НЛТУ України, 2022. С. 17–22.

Citation APA: Borshchevskiy, V. V., Chekh, M. M., & Matvieiev, Ye. E. (2022). Institutional and organizational factors, moral and ethical aspects of the public sector evolution in Ukraine. *Efficiency of public administration*, 1/2(70/71), 17–22.

<https://doi.org/10.36930/507002>

періоду пострадянського розвитку та обґрунтування пріоритетних напрямів подолання основних проблем і бар'єрів, які знижують ефективність цього сектору за сучасних умов.

Досягнення зазначеної мети передбачає вирішення низки важливих наукових завдань, а саме: виокремлення основних етапів еволюції державного сектору в Україні; окреслення головних чинників та важелів інституційно-організаційного впливу на розвиток цього сектору; виявлення взаємозв'язку між якістю наявного інституційного середовища розвитку державного сектору та морально-етичними аспектами його еволюції; формулювання пропозицій щодо пріоритетних напрямів удосконалення інституційного забезпечення розвитку державного сектору України в сучасних умовах.

Предмет дослідження. Предметом дослідження є чинники інституційно-організаційного впливу на розвиток державного сектору в Україні та морально-етичні аспекти його еволюції під впливом дії цих чинників.

Методи та інформаційна база дослідження

Основними методами, які використовували у процесі дослідження, є: монографічний, інституційний, історико-логічний, аналізу та синтезу, абстрагування та узагальнення, спостереження, морфологічного аналізу, структурно-функціонального моделювання, порівняльного аналізу, стратегічних оцінок.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові публікації вітчизняних учених, статистичні й інформаційні матеріали міністерств та відомств України, органів її державної влади та місцевого самоврядування, а також особисті наукові розробки та напрацювання авторів цієї публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Досліджуваній проблематиці традиційно приділяють велику увагу українські науковці. Це зумовлено як вагомих місцем державного сектору в економіці України, так і особливостями його ринкової трансформації.

Зокрема, Н. Бутенко відзначає необхідність широкого застосування підприємствами державного сектору нових форм взаємовідносин із суб'єктами ринку – промислових кластерів, технопарків, бізнес-інкубаторів, зв'язано-диверсифікованих фінансово-промислових структур (корпорацій, фінансо-вопромислової груп тощо), які спроможні активізувати виробничо-господарську діяльність. При цьому вибір методів впливу та технологій економічних взаємовідносин підприємств-партнерів має бути адекватним загальним цілям та очікуваним результатам обох учасників, що, зрештою, сприятиме отриманню глобального позитивного ефекту від процесу партнерських відносин. Дослідниця також зауважує, що глобалізація забезпечує стимули для розвитку нових форм партнерських відносин, сприяє розробленню погодженої позиції щодо їх стратегії поведінки на ринку, самостійної координації дії учасників та орієнтації на довгострокові переваги [3, с. 45].

Цю тезу розвиває авторка в руслі концепції державно-приватного партнерства, дослідники якої наголошують на важливості досягнення обопільної вигоди представників державного та приватного секторів. Зокрема, держава через надання якісних ресурсів і послуг для бізнесу сприяє підвищенню ефективності використання ним наявного ресурсного потенціалу економіки, а приватний сектор отримує додатковий прибуток для свого

розвитку завдяки зниженню трансакційних витрат у процесі здійснення партнерської соціально-економічної взаємодії з державними інституціями. До основних пріоритетів державно-приватного партнерства при цьому варто віднести: скорочення бюджетних витрат на розвиток інфраструктурних об'єктів; впровадження прогресивних технологій в економіку державного сектору; покращення інформаційного забезпечення приватного бізнесу; підвищення якості людського та соціального капіталу [5, с. 111].

Питанням соціального капіталу та довіри до державного сектору приділяє увагу М. Бричко. На її думку, необхідність вивчення феномена довіри до держави зумовлена актуалізацією пошуку ефективних механізмів забезпечення соціально-економічної стабільності та зростання. У цьому контексті, довіра визначається як один з основних нематеріальних ресурсів держави, який може бути використаний для досягнення соціально значущих та суспільно необхідних економічних результатів [2, с. 28].

Ідею переважання позаекономічних чинників впливу на ефективність управління державним сектором в сучасних умовах розвиває О. Таранич. Вона наголошує на тому, що сьогодні дедалі більшу роль відіграє спроможність держави забезпечувати належний рівень підтримки тих видів економічної діяльності, які переважно є малорентабельними чи збитковими, проте мають стратегічне значення, оскільки визначають шляхи розвитку ринкової інфраструктури, рівень зайнятості, якість людського капіталу тощо. Відтак, основним критерієм ефективного менеджменту державних підприємств, на її думку, має стати досяжність соціального ефекту з одночасним забезпеченням позитивного фінансового результату [10, с. 107].

Фінансові аспекти розвитку державного сектору, з окресленням головних функцій державних фінансів, досліджено у працях Н. Дехтяр. Зокрема, вона виділила перерозподільну (перерозподіл фінансових ресурсів між регіонами, економічними суб'єктами та групами населення), забезпечувальну (акумуляція фінансових ресурсів та формування резервів), розподільчу (стимулювання пріоритетних галузей та соціальний захист населення), а також контрольну (недопущення фінансових зловживань та нецільового використання коштів) функції. Крім того, функції, притаманні фінансам державного сектору, авторка поділяє за рівнями їх призначення (спрямування) на макро- і мікрофункції [4, с. 60].

Виокремлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас приділяють недостатньо уваги інституційно-організаційним та морально-етичним аспектам еволюції державного сектору в Україні, особливо в контексті поєднання їх впливу. Значною мірою це ускладнює розуміння наявних тенденцій розвитку державного сектору та основних ризиків, які з цим пов'язані. Як наслідок, якість наукових рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності управління державним сектором економіки, дещо знижується, що потребує додаткових досліджень у руслі запропонованої тематики.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням одержаних результатів

Упродовж періоду державної незалежності України, відновленої на початку 90-х років ХХ ст., наша країна пройшла низку важливих етапів свого розвитку, кожен

з яких мав свій особливий вплив на різні сфери суспільно-політичного та економічного життя у країні, враховуючи характер еволюції її державного сектору.

Так, на момент розпаду радянської імперії, Україна отримала у спадок частину суворо централізованої адміністративно-планової системи. Вона могла більш ефективно функціонувати тільки за умов збереження тих управлінських і господарських традицій і зв'язків, які існували в межах колись єдиного соціально-економічного комплексу, всі ланки якого були тісно інтегровані між собою за допомогою відповідного інституційного середовища, що діяло у чітко визначених просторових межах.

Основними стрижнями цього інституційного середовища були: компартійна і комсомольська номенклатура (від ЦК КПРС та ЦК ВЛКСМ до парторгів і комсоргів у локальних організаціях та установах); партійно-господарський актив (до його складу входили так звані "червоний директорат", голови колгоспів і радгоспів, профспілкові лідери, керівники наукових установ і медичних закладів тощо); силовий апарат (КДБ, МВС, прокуратура, суди, армія) та інші інституції.

При цьому характерною особливістю системи інститутів, сформованих у радянський період, була непересічна роль неформальних інституційних процесів у функціонуванні всіх сфер суспільно-політичного та економічного життя. Саме завдяки цьому централізовано-планова система отримала низку дієвих запобіжників, що стримували її від цілковитої деградації. Проте своєрідною "платою" за це стала деформація морально-етичних засад розвитку суспільства. Всім, хто жив того часу, добре відомі "життєві мудрості", як "закон, що дишло – куди повернеш, туди і вийшло"; "краще – ворог хорошого"; "робота не вовк – до лісу не втече"; "байдуже, що робити, лиш би нічого не робити"; "легко прийшло – легко пішло" та ін.

Відтак, можна констатувати, що на першому етапі пострадянського розвитку незалежної української держави, основу її інституційного ладу становили рудименти радянських інститутів, які поступово видозмінювалися під впливом нових політичних і господарських реалій, зокрема в процесі становлення основ ринкової економіки.

Це дає підставу охарактеризувати цей етап як період "ринкового транзиту радянських інститутів". Він тривав приблизно 10 років (десь до кінця ХХ ст.), характеризується виникненням численних інституційних пасток*, що знижували ефективність трансформаційних процесів у державному секторі. Інституційну сутність цього періоду найкраще відображають ті тенденції, що відбувалися у сфері роздержавлення та приватизації власності, коли за формою нібито проходило становлення інститутів ринкової економіки, а за змістом – здійснювалася фактична латентна реінкарнація квазірадянської системи господарювання, яка згодом трансформувалася у кланово-олігархічну.

На момент відновлення державної незалежності України у 1991 р. у країні налічувалось 45 тис. невеликих та 18 тис. великих і середніх державних підприємств, на яких працювало майже 95 % населення (лише 3 %

працівників були задіяні у приватному секторі економіки). Власність, що підлягала приватизації, оцінювалася у сотні мільярдів доларів [12, с. 73].

Уже після першого етапу активного реформування відносин власності в Україні (1991-2000 рр.) частка підприємств державного сектору була скорочена до 5,1 %, а чисельність їх працівників – до 30 % (обсяг реалізованої ними продукції становив не більше 20 % від загального обсягу реалізації у країні) [11, с. 4].

На другому етапі, який умовно можна назвати періодом "млявих інституційних експериментів" (2000-2013 рр.), у державному секторі вітчизняної економіки відбувалось фактичне закріплення домінуючої ролі неформальних інститутів, що поширилися упродовж попереднього періоду. Одночасно в системі публічного управління укорінювалися етичні стандарти ділової поведінки, притаманної кланово-олігархічному устрою. Передусім це стосувалося корупційних механізмів розподілу фінансово-бюджетних ресурсів та перерозподілу власності, закритої системи підбору кадрів на керівні посади в органах публічної влади та в державних підприємствах, посилення впливу великого бізнесу на політичні партії та систему судочинства тощо.

Третій етап (2014-2021 рр.) став періодом поступової адаптації українських інститутів, що регулюють розвиток державного сектору, до вимог і стандартів ЄС. Тоді було закладено низку формальних інституційних змін у діяльності правоохоронних та антикорупційних органів, у судовій системі, в місцевому самоврядуванні та розвитку інститутів громадянського суспільства, започатковано медичну та поглиблено освітню реформи, зроблено перші реальні кроки в напрямі децентралізації влади.

Станом на 2021 р. питома вага кількості суб'єктів господарювання державного сектору в економіці України буза зменшена до 4 %, чистий дохід від реалізації його продукції не перевищував 7,7 %, а показник середньої вартості необоротних та оборотних активів становив 19,3 % від загального у країні. Зайнятість у державному секторі скоротилася приблизно до 15 %. Як наслідок, його сумарна питома вага змінювалася в межах 10 % (найбільшою вона залишалася: у професійній, науковій і технічній діяльності (56,4 %), у сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (31,5 %), у поставці електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (29,3 %), на підприємствах транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності (25,4 %), а також у промисловості – 10,8 %) [8].

Зважаючи на особливості функціонування державного сектору в Україні впродовж усього періоду його еволюції, починаючи з 1991 р., до основних чинників та важелів інституційно-організаційного впливу на розвиток цього сектору доцільно насамперед віднести: якість формальних інститутів, що, з одного боку, визначали процедури і характер роздержавлення та приватизації власності, а з іншого – механізми управління державними підприємствами; дію неформальних інститутів при використанні майна державних підприємств та організацій, враховуючи залучення кредитних ресурсів під гарантії держави; якість людського та соціального капіталу, зокрема схильність працівників і керівників держав-

* Інституційна пастка – неефективна сукупність інститутів, які обмежують еволюційний потенціал розвитку соціально-економічної системи, до якої вони належать, через відсутність у їх учасників мотивації до змін, спричиненої отриманням ними додаткової ренти від існування цієї пастки [7].

них підприємств та органів державної влади до вияву різних форм опортуністичної поведінки.

Власне під впливом дії цих інституційних чинників відбувалося становлення панівних механізмів функціонування державного сектору на кожному з етапів його еволюції. Відповідно, ці механізми визначали морально-етичні засади розвитку досліджуваного сектору, впливаючи цим самим на ефективність використання ним наявних людських, матеріально-технічних і фінансових ресурсів.

Наприклад, на першому етапі (1991-2000 рр.) переважали неформальні інституційні чинники перерозподілу державної власності, унаслідок чого виник феномен вітчизняного олігархату, який розвивався в руслі морально-етичних засад ринку закритої конкуренції (або ринку групової анархії чи групового егоїзму), для якого характерна низька ефективність використання ресурсів через тотальну монополізацію та картелізацію ринків [6].

Понад це, почалося стрімке зниження ефективності використання наявних ресурсів не лише в державному секторі, але і поза ним, оскільки моральні норми неконкурентної ділової етики вбивали мотивацію приватних підприємців і домогосподарств нарощувати власну конкурентоспроможність та ефективність шляхом впровадження інновацій.

Ситуація ще більше ускладнилася на другому етапі (2001-2013 рр.), коли у відповідь на прогалини в системі інституційного регулювання державного сектору включилися неформальні інститути-запобіжники, такі як мутація інститутів та опортуністична поведінка населення. Це вилилося в тотальне поширення в Україні корупції та тіньової економіки. Одночасно відбулась деформація етичних стандартів поведінки державних управлінців і менеджерів державних підприємств, а також керівників навчально-освітніх закладів, наукових організацій, медичних установ, закладів культури, органів місцевого самоврядування тощо.

Спроби переламати ситуацію активізувалися після 2014 р., коли в Україні розпочався третій етап еволюції державного сектору. Тоді в органи державної влади та місцевого самоврядування, а також на державні підприємства та в їх нагляді ради було залучено велику кількість молодих людей, що пройшли через Революцію гідності та війну на сході країни. Проведення адміністративно-територіальної та медичної реформ, а також створення низки антикорупційних інституцій за прикладом розвинених держав світу мали на меті істотно наблизити Україну та її державний сектор до інституційних і морально-етичних стандартів цивілізованого світу.

Проте успішному проведенню зазначених реформ часто перешкоджала низька якість їх кадрового забезпечення та недостатня підтримка з боку населення. Нерідко інституційно-організаційні зміни, що передбачали реформування одних ланок державного сектору, негативно впливали на розвиток інших. Наприклад, посилення адміністративної та фінансової самостійності органів місцевого самоврядування зменшувало бюджетний потенціал розвитку закладів освіти та охорони здоров'я в багатьох громадах. А спроби впровадити сучасний інституційний механізм забезпечення ефективної діяльності державних і комунальних підприємств спричиняли обурення значної частини населення високими зарплатами керівників цих підприємств, одночасно збільшуючи боргове навантаження на місцеві бюджети.

Врешті-решт інституційні реформи, започатковані на цьому етапі, так і не були завершені через запровадження в Україні воєнного стану, спричиненого повномасштабним вторгненням з боку Росії та Білорусі.

Відтак сьогодні виникає потреба в пошуку нових шляхів удосконалення інституційного середовища для розвитку державного сектору в Україні на нових морально-етичних засадах. З одного боку, це потребує впровадження таких інституційних змін, які мають враховувати нагальні потреби держави в умовах воєнного стану, а з іншого, забезпечувати формування інституційного базису для довгострокового розвитку державного сектору, починаючи з етапу його повоєнної відбудови.

Насамперед, у цьому контексті, варто відзначити необхідність зміни пріоритетів бюджетної політики держави: замість традиційної орієнтації на виконання соціальних функцій, першочергова увага має бути переорієнтована на безпекову сферу. Натомість соціальні видатки доцільно радикально скоротити, замінивши їх переважну частину виплатами за програмою громадських робіт, які мають оплачуватися в основному з місцевих бюджетів. Водночас, для нарощування фінансового потенціалу цих бюджетів, органам місцевого самоврядування треба передати функцію адміністрування місцевих податків і зборів. Крім того, з них потрібно зняти ті соціальні видатки, які здійснюються за державними (законодавчими) гарантіями: компенсація перевізникам за проїзд у громадському транспорті для пільгових категорій громадян, пільги за місцевими податками та зборами тощо.

По-друге, потрібно запропонувати нову інституційну парадигму розвитку державних підприємств, яка має ґрунтуватися на відмові від пострадянських стереотипів управління державною власністю, переорієнтуючи економіку на ринково-конкурентні засади розвитку. Тобто підприємства та організації державної форми власності повинні бути позбавлені будь-яких привілеїв порівняно із суб'єктами приватного бізнесу. Понад це, в разі збитковості таких підприємств, вони мають виставлятися на відкритий продаж, навіть якщо їх ціна при цьому буде символічною (звичайно ж за умови запобігання ризикам, пов'язаним з фінансовими зловживаннями та штучним доведенням державних підприємств до банкрутства з метою викупу їх активів за відверто заниженою ціною).

Ще одним важливим аспектом розроблення нової інституційної парадигми управління державними підприємствами в Україні, з огляду на реалії часу, має стати її безпековий контекст. Зокрема, експерти відзначають нагальну потребу в ліквідації такого неефективного монополістичного утворення, як Державний концерн "Укроборонпром". Адже 60 % підприємств Укроборонпрому – це малі та середні підприємства, половина з яких, до того ж, втратили своє значення для потреб ЗСУ. На додаток, до 70 % у структурі Концерну становлять підприємства зі зношеністю основних засобів на понад 50 %, а 25 % – зі зношеністю понад 80 %. До складу Концерну також входить велика кількість фінансово нестабільних підприємств, включаючи підприємства, які вже перебувають у стані банкрутства. Основний контингент працівників підприємств Укроборонпрому – люди віком понад 60 років. Дохід на одного працівника його підприємств у 20 разів менший, ніж по галузі у світі, насамперед через надлишковий персонал та низьку куль-

туру виробництва. До того ж не можна оминати увагою того беззаперечного факту, що концентрація в одних руках функцій замовника, виконавця і контролера завжди призводить до інституційної деградації та морально-етичних деформацій, зокрема корупції [9].

По-третє, сьогодні дедалі більшої актуальності набуває впорядкування інституційного простору розвитку державного сектору в науково-освітній сфері. Зокрема, гостро постало питання відмови від прямого контролю якості операційної діяльності закладів вищої освіти та наукових установ з боку державних інституцій, на кшталт НАЗЯВО, та перехід до об'єктивного оцінювання результатів навчання за допомогою інституційних інструментів типу ЗНО. При цьому фінансування закладів науково-освітньої сфери має насамперед залежати від попиту на їх послуги, а не від характеру розподілу бюджетних коштів чиновниками.

З цього приводу варто прислухатися до думок експертів, які вказують на ризики нинішньої системи ліцензування в науково-освітній сфері. Передусім це стосується акредитації, яка стала де-факто обов'язковою. А коли вона є фактично обов'язковою в умовах існування НАЗЯВО, яке створено в тому порядку, у якому воно було створене, – то це призводить до справді небезпечних наслідків [1].

По-четверте, доцільно налагодити системний розвиток інститутів, покликаних сприяти ефективному функціонуванню державного сектору в енергетичній сфері. Це стосується як упорядкування процесів стимулювання "зеленої енергетики" в напрямі істотного зниження наявних у ній корупційних ризиків, так і запровадження прозорих механізмів функціонування підприємств атомної, теплової та гідроенергетики, а також енерго-сервісних компаній. Зокрема, доволі тривожним у цьому сенсі сигналом є рішення про одномоментну передачу 26 регіональних операторів газорозподільчих систем (облгазів) в управління ДП "Чорноморнафтогаз", яке входить до структури "Нафтогазу України". А вже під приводом "запобігання ризику виникнення надзвичайної ситуації в енергетичній сфері" може відбутися непрозорий перерозподіл власності на користь тих осіб, спроможність яких забезпечувати ефективне використання приватизованого майна є доволі сумнівною (принаймні в умовах відкритої конкуренції).

Висновки та перспективи подальших розвідок

Державний сектор в Україні пройшов тривалий період своєї еволюції, впродовж якого відбулось істотне зменшення його частки. Попри це сьогодні він продовжує відігравати вагомий роль, принаймні в низці секторів національної економіки. Щобільше, за умов воєнного стану актуальність ефективного функціонування цього сектору зростає. Це вимагає підвищення якості його інституційного забезпечення, зокрема в контексті подо-

лання тих негативних стереотипів та морально-етичних аспектів ділової поведінки, які спричиняють зниження ефективності функціонування державних підприємств та організацій. Пріоритетними напрямками впровадження відповідних змін є: окреслення нових пріоритетів бюджетування в руслі політики лібералізації та децентралізації, модернізація інституційної парадигми розвитку державних підприємств, ринкова трансформація системи чинних інститутів у науково-освітній сфері, удосконалення інституційного середовища функціонування державного сектору в енергетичній сфері.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі можуть стосуватися актуальних аспектів удосконалення інституційного забезпечення державного сектору в розрізі пріоритетних секторів національної економіки на повоєнному етапі розвитку України.

Список використаної літератури

1. Андреев, М. (2019). Про проекти двох цікавих документів. *Освіта.ua*. URL: <https://osvita.ua/blogs/66737>
2. Бричко, М. (2021). Довіра та ефективність державного сектору економіки: теоретичні аспекти взаємозв'язку. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія "Економічна"*, 100, 22-33. <https://doi.org/10.26565/2311-2379-2021-100-03>
3. Бутенко, Н., & Халковський, О. (2015). Державний сектор економіки: сучасний стан і перспективи розвитку. *Бізнес Інформ*, 41-46.
4. Дехтяр, Н., & Дейнека, О. (2009). Основи функціонування фінансів державного сектору як складової фінансової системи. *Вісник Української академії банківської справи*, 1(26), 58-64.
5. Дутко, Н. (2020). Державно-приватне партнерство: перспективи розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*, 4, 109-114. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.4.109>
6. Магас, В. (2015). Свобода і конкуренція – головне гасло часу. *Хвиля*. URL: <https://hvylya.net/analytics/economics/svoboda-i-konkurentsya-golovne-gaslo-chasu.html>
7. Мацієвський, Ю. (2015). Інституційна пастка для України. *Zahid.Net*. URL: https://zaxid.net/institutsiyna_pastka_dlya_ukrayini_n1362175
8. Міністерство економіки України. (2022). Питомі ваги державного сектору в економіці. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=3f9cbf0b-24bf-48f8-8360-04d559e41d60&tag=UpravlinniaDerzhavnimSektoromEkonomiki>
9. Сорока, С. (2021). Укроборонпром: реформа або смерть. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2021/06/17/7297590>
10. Таранич, О. (2019). Ефективність управління об'єктами державного сектору України. *Економіка і організація управління*, 1(33), 103-109. <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2019.1.10>
11. Шашина, М. (2014). Бюджетна ефективність державного сектору економіки України. *Економічний вісник НТУУ "КПІ"*, 11. URL: <https://economy.kpi.ua/uk/node/251>
12. Якименко, Ю. (2021). *Україна: 30 років на європейському шляху*. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Київ: Заповіт, 392.

V. V. Borshchevskiy, M. M. Chekh, Ye. E. Matvieiev

Ukrainian Catholic University, Lviv, Ukraine

INSTITUTIONAL AND ORGANIZATIONAL FACTORS, MORAL AND ETHICAL ASPECTS OF THE PUBLIC SECTOR EVOLUTION IN UKRAINE

Introduction. The public sector has played a very important role in Ukraine throughout the period of its independence, which was restored in 1991. However, during this time, discussions on the need to increase its effectiveness continue, primarily on the basis of improving the existing institutional support. In particular, there is an urgent need for the formation of such a system of institutions that will overcome the existing moral and ethical problems in the development of the domestic public sector, especially in terms of

improving the quality of its human and social capital. This requires a thorough study of the methodological principles and institutional aspects of the evolution of this sector in order to determine the priority areas and mechanisms for its further development.

The aim of the study is to outline the range of major institutional and organizational factors in the evolution of the public sector in Ukraine in terms of their impact on the moral and ethical principles of its functioning throughout the post-Soviet period and outlining priority areas for overcoming major problems and barriers which reduce the economic efficiency of this sector in modern conditions.

Materials and Methods. The main methods used in the research process are: monographic, institutional, historical-logical, analysis and synthesis, abstraction and generalization, observation, morphological analysis, structural and functional modeling, comparative analysis, strategic assessments.

The information base of the research consists of scientific publications of domestic scientists, statistical and information materials of ministries and public sector agencies of Ukraine, its state authorities and local governments, as well as personal research and work of the authors of this publication.

Analysis of Literary Sources. Ukrainian researchers have traditionally paid considerable attention to the research issues. In particular, the works of M. Brychko, N. Butenko, N. Dutko, V. Taranych, V. Magas, Y. Matsievsky, S. Soroka and other authors should be highlighted. Their research is focused on many institutional aspects of public sector development in Ukraine, including the moral and ethical aspects of its formation, the principles of financial security, relations with local governments, business structures and civil society institutions and more.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. At the same time, the researchers pay insufficient attention to the institutional-organizational and moral-ethical aspects of the evolution of the public sector in Ukraine, especially in the context of combining their influence. This makes it much more difficult to understand the current trends in public sector development and the priority risks involved. As a result, the quality of scientific recommendations aimed at improving the management of the public sector of the economy decreases in some way, which requires additional research in line with the proposed topics.

Results. The main institutional factors of public sector development in Ukraine are the quality of formal institutions that determine the rules of its functioning, the nature of informal institutional processes that arise in the use of state property and its privatization, and the specifics of human and social capital development, including the tendency of workers to opportunistic behavior. There is a close relationship between the development of the institutional environment of the public sector and the moral and ethical principles of its evolution, which affects the efficiency of this sector.

Discussion. The main gaps in the system of institutional and organizational support for the public sector of Ukraine development, which cause the spread of various moral and ethical distortions and reduce the efficiency of its functioning, is the lack of effective institutions to promote competition and prevent corruption. This requires the introduction of institutional changes aimed at reorienting the priorities of state budget policy, forming a new institutional paradigm for the development of state-owned enterprises, market transformations in the scientific and educational sphere and in the energy sector.

Conclusion. The public sector in Ukraine has gone through a long period of its evolution, during which its share has significantly decreased. Nevertheless, today it continues to play an important role, at least in a number of sectors of the national economy. Moreover, under martial law, the relevance of the effective functioning of this sector is growing. This requires improving the quality of its institutional support, in particular in the context of overcoming those negative stereotypes, moral and ethical aspects of business behavior that reduce the efficiency of state enterprises and organizations. Priority areas for implementation of relevant changes are: outlining new budgeting priorities in line with the policy of liberalization and decentralization, modernization of the institutional paradigm of state enterprises, market transformation of existing institutions in the scientific and educational sphere, improvement of the institutional environment of public sector functioning in the energy sphere.

Keywords: Public sector; evolution; formal and informal institutions; institutional factors; moral-ethical aspects.